

fra diverse folkekommissariater og andre statslige institutioner samt erindringer og fremstillinger af ledende partifolk. Da de udenrigsøkonomiske forbindelser mellem Sovjetrusland og Tyskland står i centrum for undersøgelsen, har forf. tillige benyttet forskelligt tysk materiale fra regerings- og privatinstitutioner med interesse i de tysk-sovjetiske relationer.

Schneider forbigår perioden 1917–1919, idet han ikke uden en vis rimelighed mener, at en egentlig sovjetisk udenrigshandel først tog sin begyndelse i 1920, efter at blokaden af det bolsjevikiske Rusland blev hævet i januar dette år. Perioden indtil 1920 er dog ikke blottet for interesse, sådan som forf. mener; måske fordi han tilsyneladende ikke kender V. A. Šiškins grundlæggende værk om Sovjetruslands udenrigsøkonomiske relationer 1917–1923, som udkom i 1969. I alle fald omtaler han ikke dette værk, som burde være pligtlæsning for en forsker med et emne som Schneiders.

Undersøgelsen af statsmonopolet på udenrigshandel sætter emnet ind i den større og rette sammenhæng, som udgøres af bolsjevikernes generelle, men skiftende forestillinger om, hvad det egentlig var, de var i færd med at gøre: fra de verdensrevolutionære forhåbninger i 1917 til en begyndende tilpasning til det eksisterende statssystem, markeret ved indførelsen af Den nye økonomiske politik (NEP) i 1921 og doktrinen om socialismens opbygning i ét land i 1924–1925. Forf. følger diskussionen i den bolsjevikiske ledelse om statsmonopolet på denne baggrund. Det var først i slutningen af 1922, at diskussionen herom endeligt mandede ud i en beslutning om monopolets bibeholdelse.

Det er forf.s opfattelse, at Sovjetruslands fiasko mht. at få udenlandske lån til genopbygningen hang sammen med denne opretholdelse af udenrigshandelsmonopolet. På den anden side var den bolsjevikiske ledelse klar over denne konsekvens, men prioriterede alligevel monopolet og dets funktion som regulator og koordinator af udenrigshandelen så højt, at den ikke ville give afkald herpå. De (magt)politiske fordele ved monopolet, som især Lenin havde blik for, vejede tungere end de negative økonomiske følger.

Det er en veldisponeret og velafgrænset undersøgelse, som også sovjetiske historikere kan læse med stort udbytte. Om sovjetisk historieskrivnings politisk betingede og stærkt skiftende behandling af emnet oplyser forf. i et indledende kapitel.

Bent Jensen

Erik Nørgaard: Revolutionen der udeblev. Kominterns virksomhed fra 1919 til den spanske borgerkrig med Ernst Wollweber og Richard Jensen i forgrunden. København, Fremad, 1975. 220 s. 54,75 kr.

Samme forf.: Den usynlige krig. Historien om Ernst Wollwebers sabotageorganisation. København, Fremad, 1975. 240 s.

Erik Nørgaard afslutter sin fremstilling af den kommunistiske sabotagevirksomhed med at skrive, at historikerne aldrig har villet beskæftige sig med dette emne, og at de endnu levende af de aktive kommunister enten negligerer eller forsøger at bagvaske denne virksomhed. Hvad det sidste angår, er det i alle fald rigtigt, at ledende kommunistiske aktivister som Wollweber og Richard Jensen – for slet ikke at tale om dem, der sad i Moskva og trak i trådene – intet eller næsten intet har røbet. De fleste af dem har jo i øvrigt været forhindret heri af den simple grund, at de blev myrdet under hhv. Hitlers og Stalins voldsregimente. Og de af de overlevende, der forblev Moskva-loyale, har i overensstemmelse med den herskende »generallinie« ikke ønsket at kaste lys over disse sider af Sovjetunionens og det sovjetbeherskede Komintern-apparats skjulte aktiviteter. Det samme gælder sovjetiske og østtyske historikere, som jo burde være de nærmeste til

at behandle dette emne. Men den generallinie, de arbejder efter, tillader heller ikke en behandling af disse spørgsmål.

Det er derfor fortjenstfuldt, at Erik Nørgaard har påtaget sig at behandle dette væsentlige og spændende emne. Resultatet er blevet et par fængslende og letlæste bøger, der er præget af den erfarne journalists håndelag og gode sprogbehandling. Uden at forklejne de mange detailoplysninger, forf. har opsporet og søgt sammenstykket til en mosaik, tør man dog nok sige, at det kun er nogle meget små hjørner af Kominterns samlede illegale virksomhed, der her belyses. Det er helt ved siden af, når forlaget hævder, at der præsenteres et »sammenhængende billede af Europas revolutionære historie« fra den russiske revolution og fremefter, og at »den danske arbejderhistorie« placeres i sammenhæng med den internationale revolutionære historie. Store dele af fremstillingen bygger direkte på eller består af ordrette gengivelser af Richard Jensens og Komintern- og naziagenten Richard Krebs' (Jan Valtin) selvbiografiske bøger. Oplysningerne heri har forf. især suppleret med interviews med Richard Jensen, beretninger fra nogle af de overlevende agenter og sabotører, samt domsudskrifter og referater af danske og svenske domsforhandlinger mv. fra årene 1919 og 1938-1941.

Nørgaards bøger er ikke akademiske, men sigter mod et bredere publikum. De er derfor herligt fri for fortænkte og sværtudgrundelige dybsindigheder, men de er desværre også næsten blottet for henvisninger til de kilder, han øser af. Blot et minimum af sådanne henvisninger ville have forøget fremstillingens værdi for faghistorikere. Der er en del småfejl og unøjagtigheder i teksten. Alvorligere er dog den manglende beskrivelse af hele den baggrund, hans hovedpersoner bevægede sig på: Kominterns og dens sektioners hele forgiftede atmosfære og det vanvid af angiveri og likvideringer, der prægede især 1930'erne. Det berømte Kongelund-mord, Arne Munch Petersens sporløse forsvinden og lignende tildragelser var så at sige normale foreteelser i dette miljø og fremstår kun som ekceptionelle, når man glemmer Stalin-tidens massemyrderier.

Det indtryk, der står tilbage efter læsningen af Nørgaards bøger, er billedet af en lille flok modige og selvopofrende kommunister, som med utroligt primitive tekniske midler ydede et bidrag til det, de troede var verdensrevolutionens fremme, men som for længst var blevet til noget helt andet. Resultaterne af deres mange anstrengelser var få, måske med undtagelse af Richard Jensens virksomhed under Den spanske Borgerkrig. Nørgaards hovedfortjeneste ligger i at have henledt opmærksomheden på et emne, der alt for let risikerer at gå i glemmebogen.

Bent Jensen

Kai Moltke: Mordet på Komintern. Erindringer fra Moskva i perioden 1932-36. København, Fremad, 1976. 208 s. 78,50 kr.

Undertitlen på denne bog er kun delvis korrekt; erindringsstoffet indtager kun en forholdsvis beskeden plads både kvantitativt og kvalitativt. Fra sin plads som underordnet funktionær i et beskeden hjørne af det stalinistiske bureaukrati i Moskva har forf. ikke haft adgang til oplysninger af stor vigtighed. Hvis Moltke ikke desto mindre havde indskrænket sig til at øse af sine erindringer fra Sovjetunionen i 1930'erne, ville han dog sikkert have kunnet berette adskilligt af interesse. Men forf.s ambitioner er langt større: han har villet supplere de personlige erfaringer med kritiske studier byggende på »hårde facts« (s. 8). Desværre har hans studier ikke været særlige kritiske, og hvad angår de hårde facts, er en af hans hovedkilder efter alt at dømme et falsum, nemlig *Notes for a Journal*, by Maxim Litvinov (London 1955).

Moltkes bog slutter sig til den lange række af bekendelsesskrifter fra angrende stali-